

Risen som ikke hadde noe hjerte på seg

Filosofiske spørsmål:

Ariane Schjelderup og Øyvind Olsholt

Sist oppdatert: 13. mars 2004

Det var engang en konge som hadde syv sønner, og dem holdt han så mye av at han aldri kunne unnvære dem alle på én gang: én måtte støtt være hos ham. Da de var voksne, skulle de seks ut og fri; men den yngste ville faren ha igjen hjemme, og til ham skulle de andre ta med seg en prinsesse til kongsgården. Kongen ga da de seks de gildeste klær noen hadde sett, så det lyste lang vei av dem, og hver sin hest, som kostet mange, mange hundre daler, og så reiste de. Da de så hadde vært på mange kongsgårder og sett på prinsessene, kom de langt om lenge til en konge som hadde seks døtre; så vakre kongsdøtre hadde de aldri sett, og så fridde de til hver sin, og da de hadde fått dem til kjæresten, reiste de hjemover igjen; men de glemte rent at de skulle ha med seg en prinsesse til Askeladden, som var igjen hjemme, så borte var de i kjærestene sine.

Da de nå hadde reist et godt stykke på hjemveien, kom de tett framom en bratt fjellvegg, der risegården var. Der kom risen ut og fikk se dem, og så skapte han dem om til stein alle sammen, både prinsene og prinsessene.

Kongen ventet og ventet på de seks sønnene sine, men alt han ventet, så kom det ingen. Han gikk og sørget og sturte, og sa han aldri kunne bli riktig glad mere; «hadde jeg ikke deg igjen,» sa han til Askeladden, «ville jeg ikke leve, så sorgfull er jeg for det jeg har mistet brødrene dine.»

«Men nå hadde jeg tenkt å be om lov til å reise ut og finne dem igjen, jeg,» sa Askeladden.

«Nei, det får du ikke lov til,» sa faren, «du blir bare borte, du også.»

Men Askeladden ville og skulle avsted, og han tagg og ba så lenge til kongen måtte la ham reise. Nå hadde kongen ikke annet enn en gammel fillehest å la ham få, for de seks andre kongssønnene og følget deres hadde fått alle de andre hestene han hadde; men det brydde ikke Askeladden seg om; han satte seg opp på den gamle skabbete hesten, han. «Farvel, far!» sa han til kongen; «jeg skal nok komme igjen, og kanskje jeg skal ha med meg brødrene mine også,» og dermed reiste han.

«Risen som ikke hadde noe hjerte på seg»

Da han hadde ridd et stykke, kom han til en korp som lå i veien og flakset med vingene og ikke orket å komme unna, så sulten var den.

«Å kjære vene! gi meg litt mat, så skal jeg hjelpe deg i din ytterste nød,» sa korpen.

«Ikke mye mat har jeg, og ikke ser du ut til å kunne hjelpe meg stort heller,» sa kongssønnen; «men litt får jeg vel gi deg, for du kan nok trenge til det, ser jeg,» og så ga han korpen noe av nisten han hadde fått med seg.

Da han så hadde reist et stykke igjen, kom han til en bekk; der lå en stor laks som hadde kommet på tørt land, og slo og spratt og kunne ikke komme ut i vannet igjen.

«Å, kjære vene! hjelp meg ut i vannet igjen,» sa laksen til kongssønnen; «jeg skal hjelpe deg i din ytterste nød, jeg.»

«Hjelpen du gir meg, blir vel ikke stor,» sa kongssønnen; «men det er synd du skal ligge her og svelte i hjel,» og så skjøv han fisken uti igjen.

Nå reiste han et langt, langt stykke, og så møtte han en skrubbe; den var så sulten at den lå og dro seg i veien.

«Kjære vene! la meg få hesten din,» sa skrubben; «jeg er så sulten at det piper i tarmene på meg, jeg har ikke fått et mål mat på to år.»

«Nei,» sa Askeladden, «det kan jeg ikke gjøre; først kom jeg til en korp, ham måtte jeg gi nisten min; så kom jeg til en laks, ham måtte jeg hjelpe ut i vannet; og nå vil du ha hesten min. Det er ikke råd, for så har jeg ikke noe å ri på.»

«Jo kjære, du må hjelpe meg,» sa gråbeinen; «du kan ri på meg, jeg skal hjelpe deg i din ytterste nød,» sa den.

«Ja, den hjelpen jeg får av deg, blir vel ikke stor; men du får vel ta hesten da, siden du er så nødig,» sa kongssønnen.

Da nå skrubben hadde ett opp hesten, tok Askeladden bikselet og bandt i kjeften på den, og salen og la på ryggen av den, og nå var skrubben blitt så sterk av det den hadde fått i seg, at den satte avsted med kongssønnen som ingen ting; så fort hadde han aldri ridd før.

«Når vi nå har reist et lite stykke til, skal jeg syne deg risegården,» sa gråbeinen, og om litt kom de der. «Se her er risegården,» sa den; «der ser du

«Risen som ikke hadde noe hjerte på seg»

alle seks brødrene dine, som risen har gjort til stein, og der ser du de seks brudene deres; der borte er døren til trollet, der skal du gå inn.»

«Nei, det tør jeg ikke,» sa kongssønnen, «han tar livet av meg.»

«Å nei,» svarte skrubben; «når du kommer inn der, treffer du en kongsdatter; hun sier deg nok hvordan du skal bære deg at, så du kan få gjort ende på risen. Bare gjør som hun sier deg, du!»

Ja, Askeladden gikk da inn, men redd var han. Da han kom inn, var risen borte, men i det ene kammerset satt kongsdatteren, slik som skrubben hadde sagt, og så vakker en jomfru hadde Askeladden aldri sett før.

«Å Gud hjelpe deg, hvordan er du kommet her da?» sa kongsdatteren da hun fikk se ham; «det blir din visse død det; den risen som bor her, kan ingen få gjort ende på, for han bærer ikke hjertet på seg.»

«Ja, men er jeg kommet her, så får jeg vel prøve ham likevel jeg,» sa Askeladden. «Og brødrene mine, som står i stein utenfor, vil jeg nok se til å frelse, og deg vil jeg nok friste å berge også,» sa han.

«Ja, siden du endelig vil være, så får vi vel se å finne på en råd,» sa kongsdatteren. «Nå skal du krype inn under sengen der, og så må du lye vel etter hva jeg taler med ham om. Men ligg endelig bra stille.»

Ja, han krøp da under sengen, og aldri før han var innunder, så kom risen.

«Hu! her lukter så kristen mannelukt!» sa risen.

«Ja, her kom en skjære flyvende med et manneben og slapp ned igjennom pipen,» sa prinsessen; «jeg skyndte meg nok å få det ut, men lukten gikk vel ikke så snart bort likevel, den.»

Ja, så sa risen ikke mer om det.

Da det nå ble kvelden, gikk de til sengs, og da de hadde ligget en stund, sa kongsdatteren: «Det var en ting jeg gjerne ville spørre deg om, når jeg bare torde.»

«Hva er det for en ting?» spurte risen.

«Det var hvor du har hjertet ditt henne, siden du ikke har det på deg,» sa kongsdatteren.

«Risen som ikke hadde noe hjerte på seg»

«Å, det er noe du ikke trenger å bry deg med; men ellers ligger det under dørhella,» sa risen.

«Å hå! der skal vi vel se å finne det,» tenkte Askeladden, som under sengen lå.

Neste morgen sto risen følt tidlig opp og strøk til skogs, og aldri før var han av gårde, så tok Askeladden og kongsdatteren på å lete under dørhellen etter hjertet hans; men alt det de grov og lette, så fant de ikke noe. «Denne gangen har han lurt oss,» sa prinsessen, «men vi får vel prøve ham enda en gang.» Så sanket hun alle de vakreste blomster hun kunne finne, og strødde rundt om dørhellen – den hadde de lagt slik den skulle ligge; og da det led mot den tiden de ventet risen hjem, krøp Askeladden under sengen igjen.

Straks han var vel innunder, kom risen. «Huttetu! her lukter så kristen mannelukt inne!» sa risen.

«Ja, her kom en skjære flyvende med et manneben i nebbet og slapp ned igjennom pipen,» sa kongsdatteren; «jeg skyndte meg nok å få det ut, men det er vel det det lukter av likevel.» Så tidde risen still, og sa ikke mere om det. Men om litt spurte han hvem det var som hadde strødd blomster omkring dørhellen.

«Å, det er nok jeg,» sa kongsdatteren.

«Hva skal nå det til da?» spurte risen.

«Å jeg har deg vel så kjær at jeg må gjøre det, når jeg vet at hjertet ditt ligger der,» sa prinsessen.

«Ja så; men ellers ligger det ikke der, du,» sa risen.

Da de hadde lagt seg om kvelden, spurte kongsdatteren igjen hvor hjertet hans var, for hun holdt så mye av ham at hun nok gjerne ville vite det, sa hun. «Å, det ligger borti skapet der på veggen,» sa risen.

«Ja så,» tenkte Askeladden og kongsdatteren, «da skal vi vel prøve å finne det.»

Neste morgen var risen tidlig på ferde og strøk til skogs igjen, og aldri så snart hadde han gått før Askeladden og kongsdatteren var i skapet og lette etter hjertet hans; men alt de lette, så fant de ikke noe der heller. «Ja ja, vi får friste én gang til,» sa kongsdatteren. Hun staset ut skapet igjen med blomster og kranser, og da det led mot kvelden, krøp Askeladden under sengen igjen.

«Risen som ikke hadde noe hjerte på seg»

Så kom risen. «Huttetu! her lukter så kristen mannelukt!» sa risen.

«Ja, for litt siden kom her en skjære flyvende med et manneben i nebbet og slapp ned igjennom pipen,» sa kongsdatteren; «jeg skyndte meg nok å få det ut igjen jeg, men det er vel det det lukter av likevel.»

Da risen hørte det, sa han ikke mere om det; men litt etter fikk han se at det var hengt blomster og kranser rundt skapet, og så spurte han hvem det var som hadde gjort det.

Jo, det var da kongsdatteren.

«Hva skal nå det narreriet være til?» spurte risen.

«Å, jeg har deg nå alltid så kjær at jeg må gjøre det, når jeg vet at hjertet ditt ligger der,» sa kongsdatteren.

«Kan du være så galen å tro slikt?» sa risen.

«Ja, jeg må vel tro det, når du sier meg det,» sa kongsdatteren.

«Å, du er ei tulle,» sa risen; «der hjertet mitt er, der kommer du aldri!»

«Men det var da rart å vite hvor det er henne likevel,» sa prinsessen.

Ja, så kunne risen ikke berge seg lenger, han måtte si det. «Langt, langt borte i et vann ligger en øy,» sa han; «på den øya står en kirke; i den kirken er en brønn, i den brønnen svømmer en and; i den anda er et egg, og i det egget – der er hjertet mitt, du.»

Om morgenen tidlig, det var ikke grålyst ennå, strøk risen til skogs igjen. «Ja, nå får jeg avsted, jeg også,» sa Askeladden; «bare jeg kunne finne veien!» Han sa farvel til kongsdatteren så lenge, og da han kom utenfor risegården, sto skrubben der ennå og ventet. Til ham fortalte han det som hadde hendt inne hos risen, og sa at nå ville han avsted til brønnen i kirken, bare han visste veien. Så ba skrubben ham sette seg på ryggen hans, for han skulle nok finne veien, sa han, og så bar det i vei så det suste om dem, over heier og åser, over berg og daler.

Da de nå hadde reist mange, mange dager, kom de til slutt til vannet. Det visste kongssønnen ikke hvordan han skulle komme over; men gråbeinen ba ham bare han ikke skulle være redd, og så la han uti med kongssønnen på ryggen og svømte over til øya. Så kom de til kirken; men kirkenøkkelen hang høyt, høyt oppe på tårnet, og først så visste kongssønnen ikke hvordan han

«Risen som ikke hadde noe hjerte på seg»

skulle få den ned. «Du får rope på korpen,» sa gråbeinen, og det gjorde da kongssønnen; og straks kom korpen og fløy etter nøkkelen, så prinsen kom inn i kirken. Da han nå kom til brønnen, lå anden ganske riktig der og svømte frem og tilbake, slik som risen hadde sagt. Han sto og lokket, og til sist fikk han lokket den bort til seg og grep den. Men med det samme han løftet den opp av vannet, slapp den egget ned i brønnen, og så visste Askeladden slett ikke hvordan han skulle få det opp igjen. «Ja nå får du rope på laksen,» sa gråbeinen; og det gjorde da kongssønnen; så kom laksen og hentet opp egget, og så sa skrubben at han skulle klemme på det, og med det samme Askeladden klemte, skrek risen.

«Klem én gang til,» sa skrubben, og da Askeladden gjorde det, skrek risen enda ynkeligere, og ba både vakkert og vent for seg; han skulle gjøre alt kongssønnen ville, sa han, bare han ikke ville klemme sund hjertet hans.

«Si at dersom han skaper om igjen de seks brødrene dine som han har gjort til stein, og brudene deres, skal han berge livet,» sa skrubben, og det gjorde Askeladden.

Ja, det var trollet straks villig til; han skapte om igjen de seks brødrene til kongssønner og brudene deres til kongsdøtre.

«Klem nå i stykker egget,» sa skrubben. Så klemte Askeladden egget i stykker, og så sprakk risen.

Da han så var blitt av med risen, red Askeladden tilbake til risegården igjen på skrubben; der sto alle seks brødrene hans lys levende med brudene sine, og så gikk Askeladden inn i berget etter sin brud, og så reiste de alle sammen hjem til kongsgården. Da ble det vel glede på den gamle kongen, da alle syv sønnene hans kom tilbake, med hver sin brud. «Men den deiligste av alle prinsessene er bruden til Askeladden likevel,» sa kongen, «og han skal sitte øverst ved bordet med bruden sin.»

Så ble det turt gjestebud både vel og lenge, og har de ikke turt fra seg, så turer de ennå.

«Risen som ikke hadde noe hjerte på seg»

Oppgaver

A. Spørsmål til eventyret

1. **Hvorfor sendte kongen bare seks av sønnene sine ut på frierferd?**

2. **Hva fikk de seks sønnene i oppdrag før de dro?**

3. **Hva skjedde med sønnene og kongsdøtrene når de passerte risegården på hjemveien? Hva er et annet navn for rise?**

4. **Hvilke dyr møtte Askeladden på sin vei, hva ba de ham om og hva svarte Askeladden dem?**

5. **Var det kongsdatteren eller Askeladden som kom på hvordan de skulle overliste risen?**

6. **Hvordan fikk Askeladden hjelp da han skulle ut for å finne hjertet til risen?**

7. **Hvor mange ganger klemte Askeladden på hjertet? Hva skjedde for hver gang han klemte på det?**

8. **Hva syntes kongen om Askeladden og bruden hans etter dette?**

B. Synonymer

Et synonym er ord som betyr (mer eller mindre) det samme som et annet ord, f.eks. er *rund* synonym til *sirkelformet*, *gå* er synonym til *spasere*, *båt* er synonym til *farkost*. Synonymer forekommer altså i flere ordklasser. Forsøk å finne minst ett synonym til hvert av ordene i teksten under.

Kongen ga da de seks de gildeste [*gild:* _____] klær [_____]
noen hadde sett [*se:* _____], så det lyste [*lyse:* _____] lang vei
av dem, og hver sin hest [_____], som kostet mange, mange hundre
daler, og så reiste de. Da de så hadde vært på mange kongsgårder [*gård:*
_____] og sett på prinsessene, kom de langt om lenge til en konge som
hadde seks døtre; så vakre [*vakker:* _____] kongsdøtre hadde de aldri
sett, og så fridde de til hver sin, og da de hadde fått dem til kjærester [*kjæreste:*
_____]...

Svar på oppgavene

A. Spørsmål til eventyret

- Hvorfor sendte kongen bare seks av sønnene sine ut på frierferd?**
Han var så knyttet til sønnene sine at han ikke orket å være foruten alle på en gang.
- Hva fikk de seks sønnene i oppdrag før de dro?**
De skulle finne en brud til Askeladden som måtte bli igjen hjemme.
- Hva skjedde med sønnene og kongsdøtrene når de passerte risegården på hjemveien? Kan du et annet navn for risen?**
Risen, eller bergtrollet som den også kalles, forvandlet dem til sten.
- Hvilke dyr møtte Askeladden på sin vei, hva ba de ham om og hva svarte Askeladden dem?**
Først møtte han en korp (ravn). Den var sulten og ba om mat. Askeladden ga den noe av nisten sin. Så traff han en laks som lå på land og gjerne ville i vann igjen. Askeladden hjalp den ut i vannet. Til slutt møtte han en skrubbe (ulv). Den var så sulten at den ville spise opp hele hesten til Askeladden. Askeladden sa først nei, men gikk med på det likevel da ulven sa at han kunne ri på ryggen til ulven.
- Var det kongsdatteren eller Askeladden som kom på hvordan de skulle overlste risen?**
Det var kongsdatteren som kom på å spørre trollet hvor han hadde gjemt hjertet sitt. Det var også hun som hadde den smarte idé å sanke blomster på det stedet trollet hadde sagt. Dermed ble trollet blidgjort og hun kunne lokke det videre. Askeladden gjorde egentlig ingenting før turen var kommet til å reise til øya langt borte.
- Hvordan fikk Askeladden hjelp da han skulle ut for å finne hjertet til risen?**
Først fikk han hjelp av skrubben som fraktet ham den lange veien til den øde øya og svømte ham over. Deretter fikk han hjelp av korpen til å hente ned kirkenøkkelen. Og laksen hjalp ham å fiske opp egget fra brønnens dyp. Dessuten var det skrubben som hver gang fortalte ham hva han skulle gjøre med hjertet og svare på trollets veklager.
- Hvor mange ganger klemte Askeladden på hjertet? Hva skjedde for hver gang kan klemte på det?**
Han klemte tre ganger. Første gang skrek risen. Andre gang skrek han ynkeligere og sa at han skulle gjøre alt Askeladden ba om bare han

«Risen som ikke hadde noe hjerte på seg»

lot hjertet være ifred. Da sa Askeladden at risen måtte bringe de seks brødrene og brudene deres tilbake til livet så skulle han slutte å klemme. Risen så gjorde, men da klemte Askeladden likevel en siste gang på hjertet. Da sprakk trollet.

8. Hva syntes kongen om Askeladden og bruden hans etter dette?

Kongen mente at bruden til Askeladden var den deiligste av dem alle og som en æresbevisning ville han la Askeladden og bruden hans sitte øverst ved bordet.

B. Synonymer

Her er noen forslag til løsninger. (Listen er ikke uttømmende.)

- 1. gild – fager, strålende, praktfull, ypperlig, flott, staselig*
- 2. klær – plagg, tøy, filler, klede*
- 3. se – skue, blikke, øyne, få øye på, glane, glo, stirre, oppdage,*
- 4. lyse – stråle, skinne, glitre, (som adjektiv også:) fagre, bleke*
- 5. hest – gamp, øk, traver, blakken, brunen*
- 6. gård – hus, bygning, bolig, sete*
- 7. vakker – pen, nydelig, yndig, strålende, skjønn, kjekk, deilig*
- 8. kjæreste – elskling, den utkårede, hjertevenn,*

Filosofiske grublerier

1. Hva kan det ha vært med kongen som ikke klarte å gi slipp på sønnene sine? Er det vanlig at foreldre er så glade i barna sine at de ikke kan slippe dem av syne? Er det på grunn av kjærlighet foreldre er så redde for barna sine? Eller er det på grunn av frykt for å miste dem?

Er det noe du er veldig redd for å miste? Er du også glad i dette? Er det mulig å være redd for å miste noe uten samtidig å være glad i dette? Hva med en sykkel? En ny jakke? En venn? Hva er forskjellen på å være redd for noe og å være glad i noe?

2. De seks kongssønnene finner seg hver sin prinsesse, men de glemmer å finne en prinsesse til Askeladden som måtte bli igjen hjemme. Tror du risen hadde forvandlet dem til stener hvis de hadde husket på Askeladden? Bli de kanskje forvandlet til stener som straff for at de glemte Askeladden?

Er det riktig å få straff hvis vi gjør noe galt eller glemmer noe? Er det fordi vi er redde for å få straff at vi gjør de riktige tingene og husker det vi skal huske? Kunne vi klart oss helt uten straff? Hadde verden vært bedre hvis det ikke fantes noen form for straff?

3. Askeladden er snill mot dyrene han møter på sin vei. Derfor hjelper de ham når han senere trenger hjelp. Må vi alltid være snille mot andre for at andre skal være snille mot oss? Bør vi alltid være snille selv om vi ikke kan regne med å få noe tilbake? Eller bør vi bare være snille når vi vet at vi får noe igjen?

I eventyret sier Askeladden:

til korpen:

«og ikke ser du ut til å kunne hjelpe meg stort heller»,

til laksen:

«Hjelpen du gir meg, blir vel ikke stor»,

til skrubben:

«Ja, den hjelpen jeg får av deg, blir vel ikke stor»

Altså regner han ikke med å få noe tilbake. Tror du han hadde fått noe tilbake fra disse dyrene hvis han ikke hadde trodd at han ikke ville få noe tilbake?

4. Når Askeladden endelig har fått tak i hjertet til risen, klemmer han tre ganger på det. Etter andre gangen sier

«Risen som ikke hadde noe hjerte på seg»

risen fortvil et at han skal gjøre alt Askeladden ber om bare han ikke ødelegger hjertet hans. Askeladden lo over dette, men straks risen har oppfylt ønsket hans (han forvandlet brødrene og brudene deres til bake til mennesker), klømmer Askeladden en tredje gang på hjertet, så hardt at risen sprekker og dør.

Var det riktig av Askeladden å bryte loftet som han ga til risen? Trenger vi ikke å holde det vi lover når vi har med "slomme" mennesker å gjøre? Hvordan kan vi isåfall vite hvem vi skal være tro mot og hvem det ikke er så farlig med? Hvem er trollene og risene i virkelighetens verden? Og hvem er de snille og gode?

Er det viktigere at voksne holder det de lover enn at barn holder det de lover? Gjelder ikke de samme reglene for voksne som for barn? Finnes det noen regler som gjelder for alle mennesker uansett alder, kjønn, bosted, meninger, "snillhet" eller "slomhet"?